

zancığil – Sevim Tekeli), İstanbul 1982, s. 203; İsmail Erdoğan, *İbrahim Kasabbaşızade'nin Felsefî Görüşleri* (doktora tezi, 2001), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13-23, 128-129, 152-155, 172, 218 vd.

İSMAİL ERDOĞAN

KASÂME

(القَسَامَة)

Fâilî meçhul cinayetlerde cezaî ve malî sorumluluğu tesbit amacıyla cinayetin işlendiği bölge insanlarının veya maktulün yakınlarının yemin etmesi usulünü ifade eden fıkıh terimi.

Sözlükte “yemin etmek, yemin eden topluluk; barış ve yüz güzelliği” gibi anlamlara gelen kasâme İslâm hukukunda, fâilin kesin delille belirlenemediği bir cinayet işlendiğinde suç mahallinden sınırlı sayıda bir topluluğun haklarındaki suç isnadını defetmek veya maktulün yakınlarının suç isnadında bulunmak amacıyla mahkeme huzurunda yaptığı özel yeminlerin adıdır.

Ceza ve ispat hukukunun birçok kuru- mu gibi kasâme de İslâm öncesi dönemi- nin Hicaz-Arap toplumundan devralınarak iyileştirilmiş bir usul olup kökü Sâmî geleneğe kadar uzanır. Eski Ahid'deki, fâilî meçhul cinayetlerde fâilin bulunabilmesi amacıyla daha önce işe koşulmamış genç bir ineğin boğazlanması ve maktulün bulunduğu yere en yakın şehrin ihtiyarlarının bu ineğin üzerinde elini yıkayarak ellerinin kan dökmediğine, gözlerinin onu görmediğine yemin etmesi usulünden söz eden ifadeler (Tesniye, 21/1-9) kasâmenin yahudi hukukunda mevcut olduğunu gösterir. Kur'an'da da İsrâilî-ğulları arasında vuku bulan bir cinayette fâilin teşhisi için benzeri şekilde bir ineğin kesilmesine yemin unsuruna yer vermesizsin temas edilmektedir (el-Bakara 2/72-73).

Hicaz Arapları, yalan yere yeminin dünyevî kötü sonuçları olacağına dair köklü inanışları sebebiyle ispat hukukunda yemine sıkça başvuruyor, yemin etmesi istenen kimsenin yeminden kaçınmasını sübût yönünde önemli bir delil sayıyordu. Bunun için de fâilî meçhul cinayetlerde cinayetin işlendiği veya cesedin bulunduğu yerdeki insanların cinayeti işlemediğine ve görmediğine dair yemin etmesi veya yeminden kaçınması suçu ispat veya suç isnadını defetmek açısından önemliydi. İkinci bir yol olarak da maktulün yakınlarının cinayeti belli bir şahsın işlediği-

ne inanmaları ve böyle bir iddiada bulunmaları halinde bu defa onlardan cinayeti o şahsın işlediğine dair yemin etmesi isteniyor, yemin ederlerse sanığa diyet ödetiliyordu (Cevâd Ali, V, 524). Ancak bunlardan hangi usule öncelik verileceği kaynaklarda açık değildir. Fâilî meçhul cinayetlerde tarafların bu iki türlü yeminleşme usulü İslâm döneminde nefy ve ispat kasâmesi şeklinde fıkıh mezheplerince sistemleştirilerek korunmuştur. Kaynaklarda, Câhiliye dönemi kasâme uygulamasına örnek olarak Ebû Tâlib'in Hâşimoğulları'ndan bir işçinin öldürülmesi üzerine zanlı şahsın kabilesinden elli kişiye yemin ettirmesi olayı aktarılır (Buhârî, “Menâkıbü'l-enşâr”, 27; İbn Habîb, s. 335-336).

Câhiliye Arapları tarafından bilindiği ve yer yer başvurulduğu anlaşılan kasâmeye Kur'an'da temas edilmez. Hadis mecmualarında Hz. Peygamber'in kasâmeyi Câhiliye'deki şekliyle devam ettirdiği rivayeti yer alır (Müslim, “Kasâme”, 7; Nesâî, “Kasâme”, 2) ve bu kaynakların kasâme, diyât, eymân gibi bölümlerinde konuya ilişkin sınırlı bilgiler ve uygulama örnekleri verilir. Bunlardan birinde, ensardan Abdullah b. Sehl b. Zeyd'in Hayber hurmalıklarında öldürülmüş olarak bulunması üzerine maktulün yakınlarıyla yol arkadaşısı olan Muhayyisa b. Mes'ûd cinayeti Hayber yahudilerinin işlemiş olma ihtimalini dile getirdiler. Resûl-i Ekrem, onlardan bu cinayeti Hayber yahudilerinin işlediğine dair elli defa yemin etmelerini istediğinde onlar yanında bulunmadıkları ve görmedikleri bir cinayet hakkında yemin edemeyeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber yahudilerin elli yeminle cinayet suçundan berat edeceğini açıkladı ve aradaki gerginliği gidermek için de maktulün diyetini beytûlmâlden ödedi (Buhârî, “Diyât”, 22; Müslim, “Kasâme”, 1). Bir diğer rivayette Resûlullah'ın, yahudilerden elli erkeğe cinayeti işlemediklerine ve işleyeni de bilmediklerine dair yemin ettirerek diyet ödettiği, yahudilerin de, “Gerçekten o, nebîmiz Mûsâ'nın hükmettiğiyle hüküm vermiştir” dedikleri aktarılır (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VIII, 123).

Hz. Peygamber'in ve Hulefâ-yi Râşidîn'in uygulamalarında kasâme usulüyle diyete hükmedildiğine dair muhtelif rivayetler mevcutsa da kısasın uygulandığına dair rivayetlerin sıhhati ve içeriği tartışmalıdır (Buhârî, “Diyât”, 22; “Meğâzî”, 36; Ebû Dâvûd, “Diyât”, 9; Abdürrezzâk es-San'ânî, X, 37-44; Serahsî, XXVI, 109). İs-

lâm toplumunda fikhî düşüncenin gelişimine ve ekolleşmesine paralel olarak fâkihler, kasâmenin meşruiyetinden uygunlaşma şekline ve sonuçlarına kadar birçok yönünü tartışıp zengin bir doktrin geliştirmişler, bunun sonucu olarak da kasâme fıkıh literatüründe bu adı taşıyan bağimsiz bir bölüm veya cinâyet bölümünün alt konusu olarak, ayrıca “eymân, nükûl, diyât, da'vâ” gibi başlıklar altında dolaylı bilgiler verilerek ayrıntılı biçimde işlenmiştir.

Mahiyeti ve Çeşitleri. Aksi ispat edilemediği sürece kişilerin suçsuzluğu asıl olduğundan ceza yargılaması hukukunda delile dayalı ispat merkezî bir önem taşır. Klasik doktrinde beyyine denince şahitliğin anlaşılması ve ispata elverişli delillerin başında şahitliğin veya suçlunun itirafının gelmesi de ispatın açık ve mümkün olduğunca şüpheden uzak bir delile dayanması ilkesinin gereğidir. Ancak şahidin ve suç itirafının bulunmadığı durumlarda hakların zayı olmaması ve suçların önlenmesi için yardımcı delillere başvurulur. Yemin ve yeminden kaçınma bu yardımcı delillerden biri olup toplumda ahlâkî ve şahsî faziletlerin canlılığına da bağlı olarak belli bir ispat gücü taşır. Özel bir yemin türü olan kasâme, toplumda can güvenliğinin sağlanması ve korunmasının bölge halkının duyarlılık kazanması ve ortak sorumluluk bilincinin güçlenmesi, cinayet zanlılarının haksız töhmetten kurtulması, maktulün yakınlarının acısının hafifletilmesi, adaletin gerçekleşmesi ve kamu vicdanının rahatlatılması gibi önemli işlevler üstlenmiştir.

Kasâmenin İslâm döneminde cinayetlerde sorumluyu belirleme yöntemi olarak uygulama alanı bulması ve gerekçelendirilmesi de bu çizgide olmuş, bunun için fâkihler kasâmenin genel ispat hukukundan bir istisna olduğu, genel kuralı tahsis ettiği, kıyasa ve suçların şahsiliği ilkesine aykırı düşse de kanların heder olmasını önleme amacıyla maslahata bina- en ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle meşruiyet kazandığı gibi açıklamalar yapmışlardır. Ancak kasâme fâkihlerin büyük çoğunluğunca meşrû bir delil sayılsa da azınlığı teşkil eden bazı tâbiîn ve sonrası nesil âlimleri, kasâmeyi meşrû bir ispat vasıtası veya kısas ve diyete hüküm için yeterli sebep görmezler. Bu fâkihler, kasâmenin genel ispat kurallarıyla çeliştiği ve olaya tanıklığı bulunmayan kimsele- rin yeminine dayalı olarak hüküm verme- nin doğru olmayacağı görüşündedir (İbn Rüşd, II, 357-358; Şevkânî, VII, 41).

Kasâmenin mahiyeti ve işlevi konusunda Hanefîler’le cumhur arasında esaslı bir görüş ayrılığı mevcut olduğundan fıkıh literatüründe kasâmenin iki farklı tanımına rastlanır. Hanefîler’e göre kasâme, bir bölgede bir kimse öldürülmüş olarak bulunduğu bölge halkından elli erkeğin o kimseyi öldürmediğine ve öldüreni de bilmediğine dair Allah adına yemin etmesidir (Serahsî, XXVI, 106; Kâsânî, VII, 286). Zeydiyye ve İbâziyye mezheplerinin görüşleri de bu çizgidedir. Buna göre kasâme suçu ispata yarayan bir delil değil, cinayet bölgesi insanlarına üzerlerindeki kisası gerektirici bir suç isnadını defetmek üzere tanınmış bir yemin hakkıdır. Buna doktrinde “nefy kasâmesi” adı verilir ve bu haliyle kasâme beyyinenin davacıya, yeminin de davalıya ait olması genel kuralına aykırı düşmez.

Mâlikî ve Şâfiîler ise kasâmeyi “maktulün yakınlarının edeceği elli yemin”, Hanbelîler “cinayet davasında yapılan mükerrer yeminler” şeklinde tanımlar. Zâhirî ve Ca’ferî mezhepleri de bu grupta yer alır. Çoğunluğu teşkil eden bu fakihlerin tanımladığı şekliyle kasâme, maktulün velilerinin cinayeti belli bir şahsın işlediğine dair ettikleri elli yemin olup suçu ispata yarayan yeterli delil bulunmadığında başvurulmak üzere meşrû kılınmıştır. Buna da “ispat kasâmesi” adı verilir. Kasâmenin mahiyeti ve işlevi konusunda iki ekol arasındaki temel görüş ayrılığı kasâmenin uygulanış şartları, usulü ve hükümleri de dahil birçok konuda bir dizi farklı görüşün de kaynağını oluşturur.

Şartları. Fakihlerin çoğunluğuna göre kasâmeye sadece adam öldürme suçunda gidilebilir; ölümle sonuçlanmayan yaralamalarda ve diğer müessir fiillerde kasâme söz konusu olmaz. Zeydîler baştaki ağır yaralamalarda, Ca’ferîler organlara yönelik müessir fiillerde, İbn Kayyim el-Cevziyye mallara karşı işlenen cürümlerde de kasâmeyi mümkün görür. Maktulün kendiliğinden ölmediğinin ve haksız yere öldürüldüğünün bilinmesi yeterli olup öldürmenin kasten, kast benzeri veya hataen olması önemli değildir. Öte yandan cinayetin fâilinin meçhul olması veya kesin delille sabit olmaması da gerekir. Kasâme yardımcı bir ispat vasıtası olduğundan cinayeti işleyen kimliği ve ona suç isnadı hakkında yeterli delil bulunduğu kasâmeye gidilmez.

Fakihlerin çoğunluğuna göre öldürülen kimsenin can dokunulmazlığına sahip bulunması yeterli olup köle, zimmî veya deli gibi belli konularda ehliyeti kısıtlı kimse-

lerden olması kasâmeye engel teşkil etmez. Mâlikîler maktulün köle veya gayri müslim olması, Hanefîler’den Ebû Yûsuf ve İbâziyye mezhebi ise maktulün köle olması halinde kasâmeyi câiz görmezler.

Hanefîler, maktulün bir şahsın mülkiyet veya zilyedliği altındaki bir mahalde bulunmuş olmasını şart koşar, maktulün kamuya ait bir arazide bulunması halinde ise buralarda can güvenliğini sağlama devletin görevi olduğundan kasâmeye değil doğrudan hazineden diyet ödemesine gidilmesini savunurlar (Kâsânî, VII, 289). Kamuya ait çarşı ve caddeler, hapishaneler ve umuma açık mescidlerde işlenen fâili meçhul cinayetlerde de durum böyledir.

Hanefîler’e göre kasâmede fâilin meçhul olması, onu suçu ispat aracı olarak gören Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiîler’e göre ise cinayet davasının muayyen bir şahıs aleyhinde açılması gerekir. İkinci gruptaki fakihlerin çoğunluğu davalının tek bir şahıs olmasını şart görürken bazıları birden fazla şahıs aleyhine açılmış davalarda da kasâmeye imkân tanır. Kasâmenin asıl amacı diyet sorumluluğunu belirlemek olduğundan Hanbelîler ve Şâfiîler hariç fakihler davalının tam eda ehliyetinin bulunması şartını genelde aramazlar.

İslâm hukukunun klasik doktrininde adam öldürme suçu temelde maktulün yakınlarına ait şahsî hakkın ihlâli olarak görüldüğünden kasâmede maktulün velilerinin davalı aleyhine dava açmış olmaları şartı aranmış, hatta fakihlerin önemli bir grubu kısıta olduğu gibi kasâmede de maktulün velilerinin tamamının bu yöndeki talebini gerekli görmüştür. Ayrıca davacıların davalı ve suç isnadı konusunda görüş birliği içinde olması da gerekir.

Kasâmenin şartları arasında belki de en tartışmalı, ortada davacının suç iddia ve isnadını destekleyecek güçlü bir karînenin bulunması şartıdır. Hanefîler’in dışındaki çoğunluğun kasâme anlayışının bir parçası olarak gündeme getirilen bu şart doktrinde “levs” adıyla anılır ve “davacının iddiasını doğrulayan galip zan” şeklinde açıklanır. Bunun da öldürülenle davalılar arasında süregelen düşmanlık, maktulün ölüm öncesi yaptığı açıklama, cinayet fâiline ilişkin olarak halk arasında yaygın kanaat, bir âdil şahidin tanıklığı, bir şahsın üzerindeki boğuşma izi, çatışma sonrası vuku bulan ölüm gibi hayat tecrübelerinden çıkarılan örnekleri veya

delil yetersizliğinden kaynaklanan sebepleri vardır. Kasâme, delilin bulunmadığına gidilen ve genel ispat kurallarına aykırı düşen bir usul olduğundan fakihler levsin örneklenmesine ve bu konuda bazı ölçütler geliştirmeye ayrı bir önem vermiş ve böylece ciddi hiçbir veri olmaksızın sırf davalının yeminine dayalı olarak hüküm verilmesini önlemek istemişlerdir (çeşitli örnekler için bk. Sümeire Seyyid Süleyman el-Beyyûmî, s. 78-89). Hanefîler’in kasâmede davacıların ispat yeminine değil davalıların def yeminine itibar etmesi biraz da suç isnadında ve levs takdirinde objektif ve tatminkâr bir usulü korumanın zorluğunu görmüş olmaları sebebiyledir.

Usulü. Kasâmenin rûknü sayılan yeminlerin şekil şartları, yemin hak ve yükümlüğünde öncelik ve yeminden kaçınmanın sonuçları gibi hususlar kasâmenin mahiyet ve işlevi konusundaki iki farklı görüşe bağlı olarak fakihlere ve ekollere göre değişiklik gösterir. Hanefîler, Zeydî ve İbâzîler ile İbrâhim en-Nehaî, Şa’bî, Hasan-ı Basrî, Süfyân es-Sevrî gibi müctehidlere göre kasâmede yemin davalılara gerekir. Bu fakihler, Hz. Peygamber’in Abdullah b. Sehl’in Hayber’de öldürülmesi hadisesinde önce davacıardan iki şahitten, sonra yahudilerden yemin istediği, onlar kaçınca davacıardan yemin istediği rivayetini ve bu yöndeki sahâbe uygulamasını esas alır (Ebû Dâvûd, “Diyât”, 9; Abdürrezzâk es-San’ânî, X, 29, 35; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VIII, 120-122; hadisin farklı rivayetleri için bk. Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, IV, 391-397), davalarda beyyine getirmenin davacıya, yeminin de davalıya gerektiği genel kuralına (Buhârî, “Rehn”, 6; Tirmizî, “Ahkâm”, 12) dayanırlar. Buna göre yemin maktulün bulunduğu bölge halkından elli erkeğe yöneltilir ve yemin yükümlülüğünün tesbitinde de bir kimsenin cinayetin işlenmesi esnasında maktule yardım edebilecek durumda olması ölçüsü kabul edilir. Bunun için kadınlardan, küçük ve deli gibi eda ehliyeti bulunmayanlardan yemin istenmezken fâsik ve gayri müslimler kasâmeye iştirak ederler.

Fakihlerin çoğunluğuna göre kasâmede yemin etme öncelikli olarak davacılar aittir. Bu görüş sahipleri yukarıdaki hadisede Resûl-i Ekrem’in önce davacılar yemin teklif ettiği, bir başka hadiste de kasâmeyi genel kuraldan istisna ettiği rivayetlerini esas alır, hatta yemine önce davacıdan başlanacağına icmâin bulunduğunu ileri sürerler (el-Muvatta’, “Ka-

sâme", I; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VIII, 123; Şevkânî, VII, 44-45). Bu fakihlere göre yemin bir ispat aracı (hüccet) olduğundan yemin edecek olan kimsenin tek-life muhatap olması yani akıllı ve bâliğ ol-ması gerekir. Kadınların yemini Şâfiîler'e göre hem kasten hem de hatâen katiller-de, Mâlikîler'e göre ise sadece hatâen ka-tilde kabul edilir. Hanbelîler ise kasâmeyle ilgili hadiste elli erkeğin yemininden söz edilmesini delil olarak, ayrıca katil suçun-da şahitliğe kıyas yaparak kadınların ka-sâmeye iştirakini doğru bulmazlar.

Kasâmede kural ilgili taraftan elli kişi-nin yemin etmesi olmakla birlikte iki eko-le göre de şahıs sayısı elliden az olduğun-da mevcutlar kalan yemini tekrar ederek yemin sayısını elliye tamamlar. Hanefî-ler'e göre maktulün velisinin davalılardan dilediği kimselere tekrar yemin ettirerek sayıyı tamamlatma hakkı vardır. Cumhu-ra göre maktulün bir vârisi varsa onun elli yemini yeterli sayılmakla birlikte Mâlikî-ler kasten adam öldürmelerde en az iki vârisin bulunması şartını ararlar. Ahmed b. Hanbelî'den bir rivayette maktulün vâ-risleri elliden az ise yemin en yakın asa-be ile elliye tamamlanır. Ca'ferîler'e göre kasten adam öldürmelerde elli, hatâen-de yirmi beş yemin gerekir. Organlara yö-nelik yaralama ve sakat bırakmalarda ye-min sayısını cezanın tam diyete oranına göre tesbit edenlerin yanı sıra altı olarak belirleyenler de vardır. İbn Hazm, yemin edeceklerin sayısının elliden az olması ha-linde kasâmeyi geçersiz sayar.

Hanefîler'in önderlik ettiği birinci grup fakihlere göre davalılardan her biri mak-tulü öldürmediğine ve öldüreni de bil-mediğine Allah'ın adını zikrederek yemin eder. Çoğunluğu teşkil eden ikinci gruba göre ise maktulün velileri Allah'ın adını anarak maktulü filân şahsın öldürdüğü-ne yemin ederler. Şâfiîler'e göre bu esna-da katlin kasten mi hatâen mi olduğunun da belirtilmesi gerekir. Kaynaklarda, ye-min esnasında hâkimin yalan yere yemi-nin kötü sonuçları hakkında ilgilileri uyar-ması, yeminin tekitli lafızlarla ve kalaba-lık bir topluluk önünde yapılması gibi müstehaplardan söz edilir; yeminlerin peşpeşe, ayakta veya oturarak yapılması gibi ayrıntılarda farklı görüşler vardır. Ka-sâme yeminleri yardımcı delil niteliği ta-şdığından daha kuvvetli karşı delille çü-rütülebilir. Meselâ ispat kasâmesinde da-valıların yemininden sonra sanık cinaye-tin işlendiği esnada başka bir bölgede olduğunu beyyine ile ispatladığında ka-sâmenin hükmü geçersiz olur.

Sonuçları. Kasâmede yeminden kaçın-manın da yemin etmenin de önemli hu-kukî sonuçları vardır. Bu ise yeminde han-gi tarafa öncelik verileceğine göre deği-şen bir husustur. Hanefîler'e göre yemin-de önceliği bulunan davalılar yemin et-tiklerinde kısas düşer, fakat diyet öde-mekle yükümlü olurlar. Kasâmenin istis-naî bir usul oluşunun bir sebebi budur. Davalılar yeminden kaçınırlarsa yemin edinceye veya suçu ikrar edinceye kadar hapsedilirler. Çünkü yeminden kaçınma tek başına kısasa hüküm veremeyi müm-kün kılaacak güçte bir delil değildir. Önem-li bir hakkın askıda kalmasına da razı olunamaz. Bunun için davalılar bir seçim yapmaya zorlanır. Yeminde davacılara ön-celik tanıyan cumhura göre ise davacıla-rın yemin etmesiyle suç ispat edilmiş sa-yılır; onlar yemin etmeye yanaşmazlarsa davalılara yemin teklif edilir. Hanbelîler bunun için davacıların rızasını ararlar. Da-valılar yemin ederlerse beraat eder, ye-minden kaçınacak olurlarsa diyet beytül-mâlden ödenir. Cumhur arasında bu du-rumda diyeti davacıların ödeyeceği veya yeminden kaçınan davalıların yemin edinceye kadar hapsedileceği görüşleri de vardır.

Usulüne uygun şekilde tamamlanan kasâmenin hukukî sonucunun (hükmü) diyet mi kısas mı olacağı işlenen cinayetin türüne göre değiştiği gibi kasâmeyle ki-sasa hüküm verilmesinin cevazı da fakih-ler arasında tartışmalıdır. Mâlikîler, Han-belîler, Zâhirîler, Ca'ferîler, eski görüşün-de İmam Şâfiî, Zührî, Ebû Sevr, Leys b. Sa'd, Evzâî, İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî da-hil fakihlerin önemli bir kesimi kasten öl-dürmelerde kasâme ile kısasa hüküm ve-rilebileceği görüşündedir. Bu fakihler, Hz. Peygamber'in kasâmeyi kısas kasâmesi de dahil Câhiliye dönemindeki şekliyle de-vam ettirdiği ve kasâme ile kısas uygula-dığı rivayetlerini (Müslim, "Kasâme", 7; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VIII, 122), Abdullah b. Sehl hadisesinde de, "Sizden elli kişi bir adam aleyhine yemin eder ve o ipiyle -tamamen- teslim edilir" dediği-ni delil alırlar. Hasan-ı Basrî, İbrâhim en-Nehaî, Şa'bî, Süfyân es-Sevrî, Hanefîler, yeni görüşünde İmam Şâfiî, Zeydîler ve İbâzîler ise kasâme ile kısasa hüküm ve-rmeyi doğru bulmaz ve kasten öldürmede de diyetin gerekeceğini söylerler. Delil olarak yine Resûl-i Ekrem'e, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas gibi sa-hâbîlere isnat edilen bu yöndeki söz ve uygulamaları almışlardır (Ahmed b. Hü-

seyin el-Beyhakî, VII, 127-129; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, IV, 391-396).

Kaynaklarda, kasâme konusunda kısas yanlılarını da karşı görüşte olanları da destekleyen sahâbe ve tâbiîne ait birçok görüş ve uygulama aktarılır (İbn Hazm, XII, 445-452). Ancak kısasa karşı çıkanla-rın asıl göz önünde bulundurduğu kasâ-menin zayıf bir delil olması ve böyle bir delile dayanarak kısas uygulamanın doğ-ru olmayacağı, diyet cezasının can güven-liğini sağlamada yeterli sayılabileceği gi-bi hususlar olmalıdır. Kasâmenin suçu is-patta taşıdığı bu zaaf sebebiyledir ki ka-sâme ile kısasın verilebileceği görüşünde olanlardan Zührî, Ebû Sevr, İbn Hazm ve bazı Şâfiîler hariç çoğunluk kasâme so-nunda sadece bir kişiye kısas uygulan-a-bileceğini savunmuşlardır.

Kasâme sonucu diyete hüküm verildi-ğinde diyeti suçlunun kendisinin mi yoksa âkilesinin mi ödeyeceği ise cinayetin türüne ve mezheplere göre değişen bir ko-nudur (bk. DİYET). Cinayetlerde öncelikle şahsı hakkın ihlâl edildiği kabul edildiğin-den kasâme maktulün velilerinin açıkça veya delâleten ibrâ etmesiyle, şikâyetini geri almasıyla düştüğü gibi nisbeten za-yıf bir delil olduğundan şahitlik ve ikrar gibi daha kuvvetli bir delille çatıştığında da kasâmeyle hüküm verilmez.

BİBLİYOGRAFYA :

- el-Muvaṭṭaʿ, "Kasâme", 1-5, Buhârî, "Diyât", 22, "Menâkıbü'l-enşâr", 27, "Meğâzî", 36, "Rehn", 6; Müslim, "Kasâme", 1, 7; Ebû Dâvûd, "Diyât", 9; Tirmizî, "Aḥkâm", 12; Nesâî, "Kasâ-me", 2; Abdürrezzâk es-San'ânî, el-Muşannef (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, X, 27-48; İbn Habîb, el-Muḥabber, s. 335-336; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, Haydarâbâd 1344, VIII, 117-130; İbn Hazm, el-Muḥallâ, Kahire 1391/1971, XII, 441-493; Şîrâzî, el-Mühezzebe, II, 317-320; Serâhsî, el-Mebsûṭ, XXVI, 106-121; Kâsânî, Bedâ'î, VII, 286-296; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, İstan-bul 1985, II, 357-361; İbn Kudâme, el-Muḡnî, Kahire 1389/1969, VIII, 487-512; Nevevî, Rav-zatü't-tâlibîn (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcid - Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, VIII, 235-253; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, Naşbü'r-râye, [baskı yeri yok] 1393/1973 (el-Mektebetü'l-İslâ-miyye), IV, 389-397; İbnü'l-Murtazâ, el-Baḥrû'z-zehḥâr, San'a 1366/1947, V, 295-302; Şevkânî, Neylû'l-evṭâr, VII, 38-45; Cevâd Ali, el-Mufaṣ-şal, V, 524-525; Sümeire Seyyid Süleyman el-Beyyûmî, el-Kasâme ve aḥkâmühâ fi'ş-şer'i'a-ti'l-İslâmiyye, Kahire 1411/1990; Ahmed Fethî Behneşî, el-Meṣû'atü'l-cinâ'iyye fi'l-fikhi'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991, IV, 208-217; Cemalettin Şen, İslâm Hukukunda Kasame (yüksek lisans tezi, 1996), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; P. Crone, "Jahili and Jewish Law: The Qasâma", Jerusalem Studies in Arabic and Islam, IV, Jerusalem 1984, s. 153-201; "Kasâme", Mu.F. XXXIII, 166-182.

